

FEUILLETON

OVER TANDEN EN KIEZEN IN ENKELE LETTERKUNDIGE WERKEN

DOOR

R. W. BROEKMAN,
TANDARTS

Een paar jaren geleden heb ik een feuilleton geschreven voor ons Tijdschrift onder den titel: „Kiespijn-serenade” en daarin opgenomen wat ik bij het lezen van bepaalde werken van schrijvers, denkers en dichters uit vorige eeuwen toevallig tegenkwam aan uitspraken over tanden, kiezen en de daaruit voortkomende pijnen. In tegenstelling met hun overigens nogal sterk uiteenlopende gedachten en beweringen, konden wij een opmerkelijke eensgezindheid constateeren in de wijze waarop Shakespeare, Goethe, Schopenhauer, onze vrome vader Cats en anderen te velde trokken tegen „dental-pain, the worst among the worst”.

Zooals te begrijpen is, bepaalden deze uitspraken uit vroegere tijden zich uitsluitend tot de pijn en de verdere narigheden die voortkwamen uit onvoldoende tandverzorging.

In de latere litteratuur echter treffen wij bij verschillende auteurs opmerkingen en beschrijvingen aan, die veel dichter staan bij de dagelijksche uitoefening van ons beroep en die daardoor dan ook in sommige opzichten voor ons zelfs waardevol kunnen zijn.

Ondanks deze historische wijziging in de relatie tusschen de schoone letteren en de tandheelkunst blijkt het oordeel over hen die reeds ongeveer twee eeuwen hun krachten gaven aan de uitoefening van de tandheelkundige praktijk, aan den opbouw van een tandheelkundige wetenschap en in het algemeen aan de fundeering hunner sociale positie nog steeds beschamend laag bij den grond.

Na een vermoeiende dagtaak kan een rustig avonduur ons de vertroosting brengen, dat de patiënten van thans er toch langzamerhand wel van doordrongen zijn, dat wij onze werkzaamheden niet verrichten om den broode, of erger nog, om het geld alléén. Met andere woorden, dat wij in de oogen van het publiek een betere omschrijving waard zijn dan de „gevlugelde” woorden uit de middeleeuwsche Gezondheidsleer: „Een kiezentrekker slaat uit rotte kiezen geld”. Teleurstellend is dan om in modern Fransch te moeten lezen: „Un dentiste et un homme qui

fait sauter la machoire aux autres pour faire marcher la sienne". Moge hierin over enkele jaren, als ik weer eens mijn gedachten mag laten gaan over dit onderwerp, ook verandering zijn te bespeuren.

Belangstelling ook voor de tanden van anderen treft men b.v. aan bij Heyermans, den Doolaard, Sillanpää en Marianne Philips.

In zijn bekende „Falklandjes" beschrijft Heyermans een oud vrouwtje in de trein: „Het was een aardig, rustig, oud-vrouwtjes-doen, afgewisseld door een regelmatig openen van den mond, het vertoonen der bruine tandstompjes en der zwarte grotjes ertusschen".

Leonard, de 15-jarige hoofdpersoon uit „De Herberg met het hoefijzer" van den Doolaard „bleef Raine verlegen aanstaren met open mond vol witte tanden, die even hard glansden als zijn oogen". Ook wordt ons een kijkje gegund in den mond van den ouden dorps-pastoor van Theth: „Hij sperde zijn mond met de bruindoorrookte brokkelige tanden wijd open en lachte daverend". In ditzelfde boekje constateerde ik een merkwaardige slordigheid van den schrijver die alleen door een tandarts kan worden ontdekt. Over den gids van Raine lezen wij op blz. 40: „Hij toonde zijn sterke gele tanden, en lachte breed". Onwaarschijnlijk snel zijn deze sterke tanden gesneuveld, want op blz. 63, enkele dagen later, had de gids eindelijk de cigaret teruggevonden „en klemde die tusschen zijn brokkelige tanden". Met de erkenning van dichterlijke vrijheden is het bijna beschamend om deze opmerking over een klein slordigheidje te moeten plaatsen. Dat het echter ook anders kan, blijkt wel heel duidelijk uit de volgende aanhalingen.

Een merkwaardig scherpe aandacht voor de tanden in het uiterlijk van den mensch wordt aangetroffen bij den grooten Finschen schrijver F. E. Sillanpää. In zijn prachtig werk „De weg van een man" wordt bij de beschrijving van bijna alle hoofdpersonen aan het gebit of althans aan de voortanden evenveel zorg besteed als aan de oogen en het haar en aan andere kenmerken die karakteristiek voor den persoon zijn.

Hier vormen de voortanden inderdaad een nieuw element in de uiterlijke persoonsbeschrijving.

In een gesprek tusschen Paavo, de hoofdpersoon in dit boek, en zijn oudere zusters, die zijn eerste jeugdliefde trachtten neer te halen met de opmerking dat zij tenslotte slechts kon coquetteeren door wat met haar oogen te spelen of met haar heupen te wiegen, valt Paavo hen in de rede met de woorden: „Ze heeft zich juist een paar nieuwe tanden laten maken en ze krijgt nog meer, zoodra de oude met zijn bevende vingers zijn beurs openmaakt". Met andere woorden, praat me niet over mooie oogen en wiegende heupen, ze heeft een paar nieuwe tanden gekregen!

Het is wel zeer merkwaardig dat deze Paavo nog let op een paar stifttanden, toen hij waakte bij zijn eerste vrouw en haar verzorgde in de laatste uren voordat zij stierf. „Weer probeert hij den uitgedroogden mond te bevochtigen, maar ofschoon hij de lippen op verschillende plaatsen aanraakt, zijn de zenuwen onmachtig om de spieren te bevelen; hij moet den natten doek tegen de voortanden drukken, tusschen welke

enige stiftanden heller glanzen". Ook enkele bladzijden verder, als hij aan haar terugdenkt, komen de kunstmatig aan de bovenkaak bevestigde tanden" weer in zijn herinnering, terwijl hij, tegenover de gierigheid van zijn schoonvader opmerkt, dat zij tenminste een nationaal costuum bestelde en haar tanden liet verzorgen.

Hoezeer de schrijver zich met deze kleine bijzonderheden in zijn hoofdpersonen heeft verdiept, blijkt wel, wanneer ruim vijftig bladzijden verder over deze Annie, toen ze nog een klein kind was, wordt geschreven: „Het was een zwak, uit haar kracht gegroeid kind, met zwarte wegrottende melktandjes”.

Op blz. 63 staat, dat Vihtori Taatila, de meesterknecht van Paavo, soms zóó kon lachen, „dat zijn korte stevige tandenrijen tot hun uiteinden te zien waren”. In tegenstelling met den Doolgaard, klopt dit weer volkomen met de beschrijving op blz. 140: „Het haar op zijn kruin was wel is waar aan het dunnen, maar zijn tanden waren nog stevig, er ontbrak geen enkele aan, ze herinnerden zelfs bijna aan melktanden”. De moeder van den meesterknecht wordt als volgt beschreven: „In den beginne was het moeilijk, om precies te begrijpen wat ze zei, want ze had reeds lang al haar tanden, zoowel die in de onderkaak als die in de bovenkaak, met wortel en al verloren, zoodat haar mondopening niets was dan een kleine springader in de inzinking tusschen het puntje van haar neus en dat van haar kin. Het puntje van de tong gleed onophoudelijk over die voormalige lippen, om de uitspraak duidelijker te maken”.

Van Naimi, de eerste vrouw van den meesterknecht, wordt geschreven, dat zij in een diepen slaap gevallen was, „haar mond stond even open, zoodat haar geelachtige en gebroken tanden te zien kwamen”. Ook de vrouw Pälä, een vriend van Paavo, had weinig tandschoonheid om mee te pronken. „Zij zei nauwelijks een woord en lachte voortdurend bij terwijl zij tevergeefs trachtte te voorkomen dat het binnenste van haar mond zichtbaar werd waardoor blijken kon, dat de bovenkaak alleen uit een verhemelte bestond, waarin alleen de krachtige hoektanden als schildwachten stonden”.

Het opmerkelijke in al deze beschrijvingen is, dat de aandacht die door bijna alle auteurs wordt besteed aan de oogen, het voorhoofd, de neus en de haren, door een van de grootste moderne schrijvers wordt gericht op de tanden.

Wanneer Sillanpää aanwezig mocht zijn bij den gang naar de laatste rustplaats van zijn tandarts, zal hij meer kunnen zeggen dan de bekende Amerikaansche humorist Mark Twain, die bij de open groeve slechts kon stamelen: „Poor fellow! He has filled his last cavity!”

In hoeverre dergelijke beschrijvingen voor ons in sommige opzichten zelfs van betekenis kunnen zijn, blijkt uit de volgende aanhaling uit „Bruiloft in Europa” van Marianne Philips. De schrijfster, geeft een diepen blik in de psychische gesteldheid van een nog niet oude ongetrouwde dame, die al haar tanden en kiezen heeft moeten missen.

„Ze wil gaan spreken, ze slikt en ademt haastiger en dan gaan haar

lippen vaneen, ze spreekt snel met een hooge nerveuse stem en bij de eerste woorden weet Otto al waarom ze niet eerder haar krampachtig binnensmondsch zenuwlachje heeft laten varen. Ze durfde niet te praten, ze schaamt zich, — omdat ze geen tanden meer heeft.

Hij bukt zijn hoofd over haar armzalig opgekrulde vale lokjes, hij luistert en probeert te verstaan, het gaat moeilijk, maar hij begrijpt toch wat ze zeggen wil. Ze hijgt en fluistert en kreunt haar sinds lang opgesloten woorden, en hoort niet meer wat ze zegt, op dit oogenblik ontgaat haar hoe haar tandeloze mond ieder woord misvormt, — ze spreekt en spreekt voor zich heen, haalt dan diep adem en spreekt verder.

„O, jullie hebt het gemakkelijk, — „zeg het maar, zeg het mij maar”, — jullie kunt praten met de anderen, maar als ik wil gaan praten, kijkt iedereen me aan en ik mag nog blij zijn als ze me niet in mijn gezicht uitlachen. Overal hebben ze om me gelachen, bij den slager, bij den bakker, bij de vrouwen op de Naschmarkt, — overal waar ik ging. Ik heb mijn leerlingen een voor een moeten wegsturen, — die kinderen zaten te grijnzen en in mijn mond te kijken, — dat kon ik me toch niet laten aandoen? —”

„Nee, nee,” zegt Otto en klopt zachtjes en troostend op haar rug, „natuurlijk kon je je dat niet laten aandoen, — maar had je het geld van die lessen dan niet nodig?”

„Broodnodig, — dat weet je wel, — maar ik kon me toch niet door die kleine slagen laten maltraiteeren? En mama zei het ook, — „stuur ze weg” zei ze, ze was blij dat ze niet meer kwamen. We hoefden toen ook geen kamers meer op te ruimen, dat was veel rustiger, alles kon blijven zoals het was. — En nu hebben we het geld niet eens meer nodig.”

„Niet nodig?”

„Nee, niet nodig! Waarvoor heeft dat geld gediend? om te eten, nietwaar? niet anders dan om ervan te eten, de huur betaalden we uit het pensioen. Maar waarom moesten we eten? Toch zeker alleen maar om te blijven leven? En moest ik me uur na uur laten plagen door die ondeugende kinderen voor dat beetje leven van ons? Toen hebben we bedacht dat we minder moesten eten.”

„Maar dat kan niet, jullie konden niet minder eten.”

„Oja,” fluistert Lili en knikt heel beslist, een onzinnig gedecideerd en persuadeerend knikje, men hoeft niet veel te eten om alleen maar in het leven te blijven. Men mag zich niet het leven benemen, natuurlijk niet, maar men mag wel zeggen: merci, ik maak geen gebruik van mijn leven, — ik trek me een beetje terug. En het gaat heel gemakkelijk, heusch als men eenmaal de routine heeft.”

Otto luistert nauwkeurig, hij denkt: „ik stuur een zenuwarts, vandaag nog.”

„Het is begonnen toen mijn tanden moesten worden getrokken, er was niets aan te doen, alles stond los, ik kon niet meer eten en ik dacht toen nog dat men dat moest. Onze oude tandarts heeft ze gratis getrokken, — en hij had me ook wel een gebit willen maken maar ik wilde geen cadeautjes, hij loopt zelf op gebarsten schoenen. Toen ik dien

middag thuiskwam en mama me zag, is ze in haar leunstoel gaan zitten en gaan huilen, ik moest haar nog troosten ook, ik dacht: ze huilt heusch te lang. Maar ze kon niet meer ophouden, ze is blijven huilen, dagen achtereen; het was eigenlijk gek, omdat we al zooveel misère hadden meegemaakt waarbij ze niet had gehuild. Maar toen was het mis, en later vond ik haar zoo nu en dan voor dat mooie pastelportret van mij waarop Kokoschka me heeft laten lachen met al mijn tanden, en dan keek ze me aan en begon opnieuw. Zelf vond ik het nog niet zoo erg, het was juist vacantie, er kwam toch niemand bij ons en ik kon mezelf ook niet zien; ik keek allang niet meer in den spiegel. Ik dacht wel eens: als mama weer gewoon is, moeten we overleggen wat er verkocht kan worden, dan laat ik een gebit maken. Maar ze werd niet gewoon . . .

. . . Toen heeft ze eens gezegd: „zoo kun je toch niet tusschen de menschen gaan” en daaraan merkte ik dat ze zich schaamde om met mij voor den dag te komen. —”

— —

Natuurlijk wilde ze niet meer met me op straat toen ik zoo haveloos en leelijk was geworden. Oja, ik was al veel langer leelijk geweest, — stil nu toch, ik heb mezelf toch in den spiegel ouder zien worden, ik was al jarenlang een oude vrijster maar ze had het nog niet gezien, ik was haar kind. Maar op den dag dat ik naar huis kwam zonder tanden, toen heeft ze het gezien, alles tegelijk, — en toen was het uit met haar. Natuurlijk was het ook uit met mij, — toen ik alles begreep was er geen reden meer over om te leven.”

„Er was niets dat me overeind hield,” snikte Lili zachtjes.

Hoewel gelukkig niet in alle gevallen de psychische ineenstorting zoo groot zal zijn als de hier beschrevene, mogen we, vooral bij nerveuse en overgevoelige naturen, uitgebreide extracties nooit en bagatelle behandelen. Juist daarom is het zoo goed om in dit opzicht door het dikwijls scherp psychologisch inzicht en beeldend vermogen van schrijvers te worden voorgelicht.

Arnhem.